

Temat: **Jak komponować logiczną i skuteczną wypowiedź? (cz.1)**

Retoryka (oratorstwo, krasomówstwo, sztuka wymowy) na ogół jest utożsamiana z pięknym, ozdobnym mówieniem. Należy ją jednak rozumieć szerzej – jako umiejętność poprawnego, logicznego i skutecznego komunikowania się. Ważne jest zatem nie to, by mówić dużo i pięknie, ale przede wszystkim, by wypowiedź była zrozumiała, zwięzła, bogata w treść i przekonująca. Choć zasady retoryczne sformułowano w antyku, to większość z nich wykorzystywana jest również współcześnie: w szkole, w codziennych rozmowach, w publicystyce, polityce, duszpasterstwie, handlu czy marketingu.

Już wiesz (to ćwiczenie wykonujecie tylko dla siebie w ramach powtórki):

Zapoznaj się z krótkimi, błyskotliwymi wypowiedziami na temat przemawiania, których autorem jest [Winston Churchill](#).

1) Niektórzy mówcy, zanim staną na mównicy, nie wiedzą, co mają mówić, kiedy już mówią, to nie wiedzą, o czym, a kiedy skończyli, nie wiedzą w istocie, co powiedzieli.

2) Na przygotowanie dziesięciminutowego przemówienia potrzebuję dwóch godzin, ale na dwugodzinne przemówienie – dziesięciminutowe przygotowanie jest w zupełności wystarczające.

3) Dobre wystąpienie powinno wyczerpać temat, nie słuchaczy.

O sztuce słowa

Początki retoryki przypadają na czasy starożytne (tu warto wymienić takich teoretyków, jak Grecy – [Arystoteles](#) i [Gorgiasz](#), lub Rzymianie – [Kwintyliusz](#) i [Cyceron](#)). W Polsce retoryka narodziła się w średniowieczu, jej rozkwit przypada jednak na czasy renesansu i jest łączony z powstaniem instytucji parlamentarnych. Retoryka I Rzeczypospolitej związana była nie tylko z działalnością polityczną, lecz także kaznodziejską. Do najsłynniejszych polskich mówców można zaliczyć [Stanisława Orzechowskiego](#), [Piotra Skargę](#), [Fabiana Birkowskiego](#) i [Kazimierza Nestora Sapiehę](#). Wielkim popularyzatorem retoryki był [Stanisław Konarski](#) – działacz oświecenia. Z talentu oratorskiego słyną również przedstawiciele XIX, XX i XXI wieku, np. [Joachim Lelewel](#), [Józef Piłsudski](#) i [Jan Paweł II](#).

Ćwiczenie 1.1 (pisemnie)

Przeczytaj sentencje, których tematem jest mówienie, milczenie i słuchanie. Wybierz trzy, które uważasz za najbardziej trafne, i wyjaśnij, jak je rozumiesz.

- *Miarą mowy nie jest ten, który mówi, lecz ten, który słucha.* (Platon)
- *Bardzo trudno jest mówić dużo i nie powiedzieć za dużo.* (Ludwik XIV)
- *Mówić – to mało, trzeba mówić do rzeczy.* (William Shakespeare)
- *Mówić trzeba prosto, a myśleć w sposób skomplikowany.* (Josef Franz Strauss)
- *Im mniej ludzie myślą, tym więcej mówią.* (Monteskiusz)
- *Mówić, nie myśleć – to strzelać, nie celując.* (Miguel de Cervantes)

- *Natura dała nam dwoje oczu, dwoje uszu, ale tylko jeden język po to, abyśmy więcej patrzyli i słuchali, niż mówili.* (Sokrates)
- *Nie mówi się nigdy za długo, gdy się mówi to, co powiedzieć trzeba.* (Eugène Delacroix)
- *Błogosławiony ten, co nie mając nic do powiedzenia, nie obleka tego faktu w słowa.* (Julian Tuwim)
- *Mówienie prawdy jest bolesne. Lecz być zmuszonym do kłamstwa jest czymś o wiele gorszym.* (Oscar Wilde)

Ćwiczenie 1.2 (można wysłać zdjęcie)

Te same prawdy można wyrazić za pomocą różnych słów. Złote myśli z poprzedniego zadania pogrupuj w taki sposób, żeby w jednej grupie znalazły się sentencje przekazujące podobne treści. Każdej grupie nadaj tytuł.

Przeciągnij i upuść elementy w dowolne miejsca.

<https://epodreczniki.pl/a/jak-komponowac-logiczna-i-skuteczna-wypowiedz/DXFBNY8Yc>

Ćwiczenie 1.3 (ważne -pisemnie)

Ułóżcie kodeks dobrego mówcy, składający się z minimum siedmiu zasad. Pomocne mogą być sentencje z zadania 1.1 oraz dotychczas zdobyte przez was wiedza i doświadczenie. Wyniki swojej pracy możecie porównać z zasadami zaproponowanymi w książce *Polszczyzna na co dzień*, red. Mirosław Bańko, Warszawa 2006, s. 179–180.

Rodzaje retoryczne

Ze względu na cel wystąpienia możemy wyróżnić poniższe **rodzaje retoryczne**:

▶ **Rodzaj sądowy (osądzający)**

Odnosi się do przeszłości, a jego celem jest oskarżenie lub obrona osoby (akt oskarżenia, mowa obrońcy).

▶ **Rodzaj doradczy (deliberatywny)**

▶ **Rodzaj demonstratywny (popisowy, okolicznościowy)**

Mowy, czyli dłuższe wypowiedzi na określony temat, nazywane są też **przemówieniami, wystąpieniami (wystąpieniami publicznymi) lub oracjami**. Mówcy nie zawsze przyświeca ten sam zamiar komunikacyjny. W związku z tym – ze względu na cel – wyróżniamy następujące **rodzaje wystąpień**:

- informacyjne, które polegają na przekazaniu w sposób uporządkowany pewnych faktów i na ich zinterpretowaniu;
- okolicznościowe, których zadaniem jest uświetnienie uroczystości, oddziaływanie na uczucia odbiorców;
- perswazyjne, których celem jest pobudzenie odbiorców do działania lub do ukształtowania poglądów na określony temat.

Ćwiczenie 2.1

Brak

Ćwiczenie 2.2 (można wysłać zdjęcie)

Zadanie interaktywne

<https://epodreczniki.pl/a/jak-komponowac-logiczna-i-skuteczna-wypowiedz/DXFBNY8Yc>

Ćwiczenie 2.3 (dla chętnych – pisemnie)

Zgromadź jak najwięcej wyrażen, których możesz użyć:

- wygłaszając toast na przyjęciu z okazji 60. urodzin twojej babci,
- wygłaszając przemówienie otwierające bal maturalny,
- zachęcając do skorzystania z jakiejś oferty.

Ćwiczenie 2.4 (dla chętnych – pisemnie)

Zgromadź cytaty i sentencje przydatne podczas:

- wygłaszania – w imieniu wszystkich uczniów – przemówienia na zakończenie roku szkolnego,
- wygłaszania krótkiej mowy na przyjęciu zorganizowanym z okazji pierwszych urodzin twojego chrześniaka lub twojej chrześnicy.

Jak należy przemawiać

Elementy kompozycji mowy, czyli stałe elementy treści, to:

- wstęp (zwany też wprowadzeniem lub *exordium*),
- rozwińnięcie, na które mogą składać się: opowiadanie, argumentacja i odparcie zarzutów,
- zakończenie (podsumowanie).

wstęp

rozwińnięcie

zakończenie

opowiadanie

argumentacja

odparcie zarzutów

Ćwiczenie 3 (można zaznaczyć w tekście)

W pięciu dowolnych mowach pochodzących ze zbioru *Wielkie mowy historii*, t. 1–4, wybór i opracowanie T. Zawadzki, redakcja M. Gumkowski, Warszawa 2006, wyodrębnij i nazwij poszczególne części wystąpienia.

Charakter każdej części kompozycji mowy zależy od wielu czynników – tematu wystąpienia, celu mówcy, jego wiedzy i umiejętności. Najważniejszym czynnikiem jest jednak rodzaj publiczności, czyli słuchaczy – np. ich liczba, wiek, pochodzenie społeczne i wykształcenie. Mówca powinien liczyć się z tym, że zachowanie odbiorców wpływa na jego wystąpienie. Powinien więc obserwować reakcje audytorium i uwzględniać je w trakcie wygłaszania swojej mowy. Gdy zaobserwuje znużenie lub zniecierpliwienie, może dążyć do skupienia uwagi publiczności. Służą temu następujące zabiegi:

1. posłużenie się anegdotą lub elementami humorystycznymi, wprowadzenie wątków sensacyjnych, uświadomienie słuchaczom ważności omawianych problemów – wszystkie łączą się z treścią wystąpienia;
2. zmiana intonacji, zwiększenie dynamiki wypowiedzi, zawieszenie głosu lub zmniejszenie dystansu dzielącego mówcę od słuchaczy – które łączą się z formą wypowiedzi.

Ćwiczenie 4.1 (ważne - pisemnie)

Oto lista gości zaproszonych na inaugurację roku szkolnego: **miejscowy burmistrz, poseł na Sejm RP, przedstawiciel kuratorium oświaty, pracownik biblioteki miejskiej, dyrektor gminnego ośrodka kultury, radny, radna, komendant miejscowej policji, proboszcz parafii, na terenie której znajduje się szkoła, dyrektor zaprzyjaźnionej szkoły, przewodniczący rady rodziców, redaktor naczelny lokalnej gazety.**

- Przemówienie wygłoszone z tej okazji należy rozpocząć od zwrotów skierowanych imiennie do poszczególnych osób lub grup osób składających się na audytorium.
- Ułóż listę zwrotów grzecznościowych skierowanych do słuchających, pamiętając, by wyliczenie zacząć od osób najwyższych rangą. Weź pod uwagę, że w gronie audytorium, poza gośćmi, są również uczniowie, nauczyciele oraz inni pracownicy szkoły.

Ćwiczenie 4.2

Brak

Ćwiczenie 4.3 (można wysłać zdjęcie)

Dopasuj właściwą formułę grzecznościową do funkcji adresata.

Wasza Eminencjo	rektor
Wasza Magnificencjo	kardynał
Wasza Ekscelencjo	patriarcha prawosławny
Wasza Świątobliwość	biskup

Kompozycja przemówienia – wstęp

Ważne!

Wstęp, czyli *exordium*, to pierwsza część wypowiedzi, której celem jest:

- nawiązanie kontaktu ze słuchaczami, przyciągnięcie ich uwagi oraz wzbudzenie zainteresowania audytorium tematem wystąpienia i osobą mówcy;
- zapowiedź tematu wystąpienia, czyli uprzedzenie słuchacza o przedmiocie wystąpienia;
- pozyskanie życzliwości słuchaczy.

Ćwiczenie 5.1 (ważne - pisemnie)

Ze zbioru *Wielkie mowy historii* (t. 1-4, wybór i opracowanie T. Zawadzki, redakcja M. Gumkowski, Warszawa 2006) wynotuj po trzy przykłady przemówień reprezentujących następujące rodzaje wystąpień:

- zaprezentowanie anegdoty ilustrującej tezę;
- zaprezentowanie i zinterpretowanie cytatu, sentencji wiążących się z argumentowaną tezą;
- zakwestionowanie powszechnego sądu.

Ćwiczenie 5.2 (ustnie)

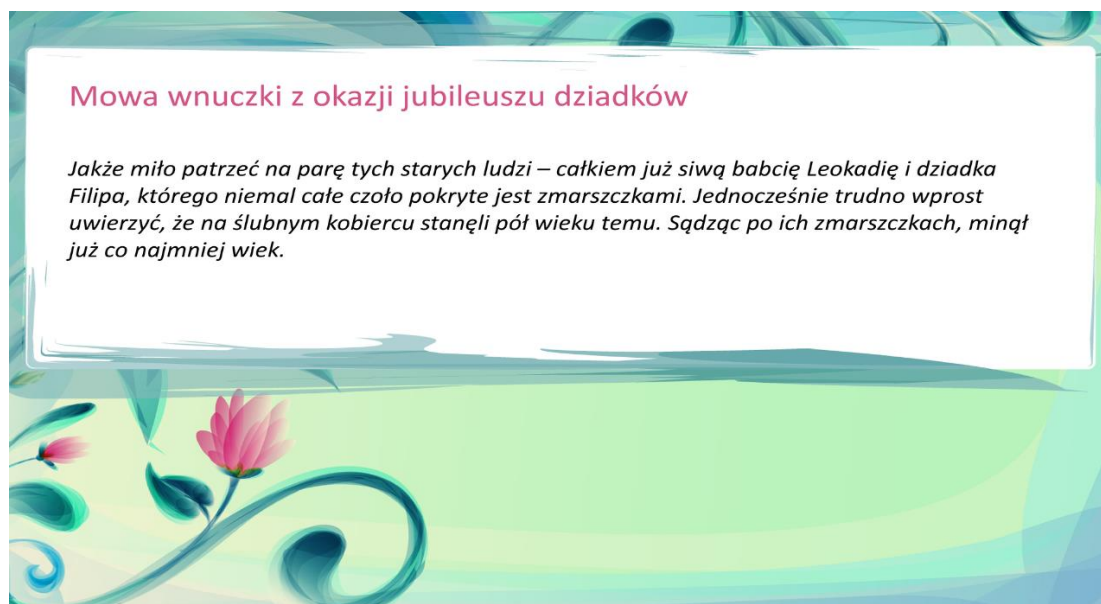
Za pośrednictwem [internetu](#) wysłuchaj dowolnej nauki rekolekcyjnej ojca Adama Szustaka i omów chwytty służące przyciągnięciu uwagi odbiorcy, stosowane przez duszpasterza we wstępie.

Ćwiczenie 5.3 (ważne - pisemnie)

Przenalizuj wstępy artykułów poświęconych wybranemu problemowi, zamieszczonych w różnych pismach. Jakie strategie rozpoczynania stosują autorzy? Który wstęp jest Twoim zdaniem najtrafniejszy?

Ćwiczenie 5.4 (ważne - pisemnie)

Przeanalizuj i oceń poniższe teksty, które pełnią funkcję wstępów do wystąpień. Z czego wynika ich niestosowność?

1.

Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 4.0

Przemówienie nad trumną zmarłego

Głupio tak mi tu stać i mówić coś o zmarłym, ale tak najlepiej chyba będzie powiedzieć coś o grzechu, bo temat ten jak najbardziej pasuje do zmarłego. Byłbym jednak niesprawiedliwy, mówiąc tylko o grzechu, bo akurat mądrością i uprzejmością zmarły nigdy nie grzeszył.

2.

Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 4.0

Przemówienie z okazji rozpoczęcia międzyszkolnych zawodów lekkoatletycznych

Szanowni Państwo,

spotykamy się kolejny raz na zawodach sportowych rozgrywanych w ramach lekkoatletyki – dyscypliny, która obejmuje następujące konkurencje: biegi na krótkim dystansie, to znaczy 60 m, 100 m, 200 m i 400 m; biegi na średnim dystansie, czyli 600 m, 800 m, 1000 m, 1500 m, 1 mila, 2000 m; biegi na długim dystansie: 3000 m, 3000 m z przeszkodami, 5000 m i 10000 m; biegi przez płotki: 60 m, 100 m, 110 m i 400 m; biegi uliczne, czyli maraton, półmaraton i (...).

3.

Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 4.0

Ćwiczenie 5.5 (ważne - pisemnie)

Zaproponuj inne wersje wstępów przemówień, których okoliczności określono w poprzednim zadaniu.

Ćwiczenie 5.6 (ważne - pisemnie)

Napisz trzy krótkie wstępy do tekstu na temat: „Czy warto szczepić się przeciw grypie?”. Za każdym razem wykorzystaj inny sposób rozpoczynania tekstu.

Kompozycja przemówienia – rozwinięcie

Na rozwinięcie składają się zwykle **opowiadanie, argumentacja i odparcie zarzutów.**

Definicja: **Opowiadanie**

Opowiadanie to historia ilustrująca zaprezentowaną tezę. Może przybierać jedną z niżej wymienionych form:

- stronnicze przedstawienie faktów (taka forma zwykle pojawia się w mowach sądowych);
- dygresja nieodnosząca się ściśle do sprawy;
- fabuła, która odnosi się do zdarzeń (jest wówczas relacją) lub osób (jest wówczas ich psychologiczną charakterystyką).

Opowiadanie sprawia, że słuchacze lepiej zapamiętują treść wystąpienia, łatwiej jest im zrozumieć tok argumentacyjny.

Zaletą opowiadania jest bowiem konkret, który porusza zmysły i wyobraźnię oraz ułatwia interpretację abstrakcji. **Opowiadanie uwiarygodnia więc argumentację.**

Abraham Lincoln:

„Mówią, że opowiadam wiele historyjek. Pewnie tak, ale doświadczenie mówi mi, że łatwiej przemówić do prostych ludzi za pomocą humorystycznej paraleli niż w jakikolwiek inny sposób”.

Definicja: **Argumentacja**

Argumentacja to dowiedzenie tezy postawionej w przemówieniu. Na dowodzenie mogą składać się argumenty logiczne (wykorzystujące takie schematy wnioskowania, jak dedukcja – wnioskowanie z jakiegoś stwierdzenia, które zawiera pewną prawdę ogólną, czy indukcja – wnioskowanie od przykładów, czyli od szczegółów do ogółu), rzeczowe (opisywanie faktów, ilustrowanie ich danymi liczbowymi, powoływanie się na wypowiedzi autorytetów) lub emocjonalne (odwoływanie się do uczuć słuchaczy, np. do litości, strachu, próżności, nieśmiałości).

Lord Chesterfield:

„Jeśli sprawisz słuchaczom przyjemność, to uczyniłeś wielki krok w kierunku przekonania ich do swych racji”.

Definicja: **Odparcie zarzutów**

To część mowy, w której formułuje się argumenty przeciwne do wcześniej przedstawionych (kontrargumenty) po to, by je zbić. Ten zabieg uprzedza wystąpienia oponentów. Inaczej mówiąc: orator broni swojego stanowiska przed atakami przeciwników.

Ćwiczenie 6.1 (można wysłać zdjęcie)

Od kilku lat duże emocje budzi żywność genetycznie modyfikowana (GMO). Poniżej znajduje się lista argumentów wysuwanych przez jej zwolenników. Oceń siłę i przydatność każdego z argumentów, a następnie znajdź do każdego z nich odpowiedni kontrargument.

Zadanie interaktywne:

<https://epodreczniki.pl/a/jak-komponowac-logiczna-i-skuteczna-wypowiedz/DXFBNY8Yc>

Ćwiczenie 6.2 (ważne - pisemnie)

Zgromadźcie jak najwięcej argumentów przemawiających za jedną z dwóch tez:

- 1) Wakacje najlepiej spędzać w Polsce.
- 2) Wakacje najlepiej spędzać w ciepłych krajach.

Następnie spróbujcie przewidzieć kontrargumenty, jakie mogą sformułować osoby, reprezentujące przeciwny pogląd na temat miejsca spędzania wakacji.

Ćwiczenie 6.3 (ważne - pisemnie)

Ułóż kilkudzaniowe opowiadanie, które uwiarygodni tezę i argumentację w wystąpieniu na jeden z poniższych tematów. W opowiadaniu wykorzystaj wątki autobiograficzne.

- 1) Co dwie głowy, to nie jedna.
- 2) Człowiek dla drugich ma rozum, a dla siebie głupi.
- 3) I na równiej drodze można się potknąć.

4) Jak się człowiek śpieszy, to się diabeł cieszy.

5) Kto się czubi, ten się lubi.

Kompozycja przemówienia – zakończenie

Definicja: **Zakończenie**

W tradycji retorycznej określane jako *peroratio*, połączone jest często z **podsumowaniem** (*recapitulatio*) **i/lub apelem do uczuć audytorium**. Zakończenie wystąpienia musi być bardzo przemyślane, ponieważ najsilniej zapada w pamięć odbiorcy. Może ono przybierać jedną z podanych niżej form:

- powtórzenie głównej tezy przemówienia, ale w taki sposób, by odbiorcy nie mieli wątpliwości, jakie stanowisko zajmuje mówca – tak skonstruowany finał wystąpienia często zawiera przesłanie do audytorium;
- cytat, sentencja, które pełnią funkcję podsumowania lub puenty wyводу;
- nawiązanie do słów wypowiedzianych na początku przemówienia; kompozycję, w której wstęp jest powiązany z zakończeniem, nazywamy kłamrową;
- zaprezentowanie osobistych przeżyć mówcy, mających związek z tematem wystąpienia.

Ćwiczenie 7.1 (ważne - pisemnie)

Ze zbioru *Wielkie mowy historii* wynotuj po trzy przykłady przemówień reprezentujących poszczególne rodzaje zakończeń.

Ćwiczenie 7.2

Brak

Ćwiczenie 7.3 (można wysłać zdjęcie)

Zdecyduj, dla której części wystąpienia charakterystyczne są przytoczone formuły metatekstowe (czyli takie wyrazy i wyrażenia, które odnoszą się do organizacji wypowiedzi, które ją komentują). Oceń ich poprawność. Zaproponuj zastąpienie form *reasumując*, *kolejny przykład* innymi.

Wstęp

kolejny przykład

i ostatni problem

Rozwinięcie

zmierając do puenty

wreszcie nasuwa się pytanie

reasumując

Zakończenie

konkluzja jest następująca

po pierwsze, po drugie, po trzecie

przedmiotem mojego wystąpienia

niemniej jednak

ściśle mówiąc

zanim przejdę do sedna

następne zagadnienie to

Ćwiczenie 7.4 (ustnie)

Korzystając z zasobów [internetu](#), zapoznaj się z kilkunastoma kazaniami księdza Eugeniusza Burzyka i wymień kilka cech charakteryzujących ich kompozycję. Zwróć np. uwagę na liczbę segmentów i właściwości każdego z nich (m.in. układ treści, długość).

Ćwiczenie 7.5 (ustnie)

Wyniki swojej indywidualnej pracy z poprzedniego ćwiczenia przedyskutujcie w grupach.

Ćwiczenie 7.6 (dla chętnych - pisemnie):

Napisz i wygłoś na forum klasy trzyminutowe przemówienie okolicznościowe. Wybierz jedną z poniższych sytuacji:

- przyjęcie rodzinne z okazji rocznicy ślubu twoich rodziców;
- przyjęcie dla młodzieży z okazji 18. urodzin twojej przyjaciółki lub twojego przyjaciela;
- przemówienie rozpoczynające bal półmetkowy w szkole.